SÉRIE “Historické vědy”

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-1\(8\)-282-294](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-1(8)-282-294)

Людмила Матвієнко

*кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Навчально-науковий гуманітарний інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-8932-5757>*

ТЕРИТОРІЇ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я В ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКУ ДОБУ

Анотація. В статті аналізуються зміни в становищі територій Північного Причорномор'я в Литовсько-Польський період. Політика литовців, щодо українських земель була відносно м'якою. XIV ст. стало початком формування Литовсько-Руської держави, що визначає рівні можливості як литовських, так і руських земель. ВКЛ стала продовженням руської держави, хоча вже тоді Литовській державі набирають сили тенденції до централізованої влади та викорінення української автономії. За часів князювання Вітовта влада литовських князів в Україні змінилася, посилюється гніт литовських феодалів, що викликало незадоволення і опір українського населення. Колишня автономія українських земель зводиться нанівець.

Люблінська унія 1569 р. – важлива подія для історії українського народу. Велике князівство Литовське протягом двох століть створювало для українців сприятливі умови існування. Українські князі хоч і підпорядковувалися литовцям, однак мали великий вплив у суспільній, економічній, релігійній та культурній сферах життя. Проте, як свідчила доля Галичини, що першою потрапила під владу Польщі, з переходом українських земель від Литви до Польщі було поставлено під сумнів саме існування українців як окремої етнічної спільноти.

За рішенням Люблінського сейму 1569 р. землі Північного Причорномор'я, включаючи і частину земель Миколаївщини (між Кодимою і Синюхою), відійшли до Польщі. Саме під час утворення Речі Посполитої та переходу українських земель під владу Польщі, їхнє становище значно погіршується: обмежується політичне життя, посилюються економічні утиски, занепадають національні традиції та культура.

З другої половини XVI ст. Південно-Східні порубіжні території можна окреслити частиною пристепової (на Подніпров'ї) та лісостепової зон (на Побужжі і Поділлі). Вони включали середнє Подніпров'я (Правобережну і Лівобережну Україну) на території, яка ввійшла до складу Речі Посполитої під назвою Брацлавського та Подільського воєводств. Умовний кордон, що розділяв два етноси включав теперішні південні райони Черкащини, Вінниччини, Кіровоградську, Дніпропетровську, Херсонську і частково Запорізьку, Одеську і Миколаївську (північна частина) області. На Сході поле обмежував Великий Ногайський Степ, – місце кочів'я Ногайської Орди, частина якої (Мала Ногайська Орда) з середини XVI ст. була під протекторатом Криму. Південніше цієї зони, в пониззі Дніпра, Бугу та Дністра, кримські хани збудували міста-фортеці: Ісламкермен, Езі (Очаків) та Акерман (Білгород) для захисту північних кордонів.

Ключові слова: Північне Причорномор'я, Річ Посполита, Литовсько-Руська держава, Вітовт, степ, орда.

Liudmyla Matviienko

*Candidate of Sciences in History, Associate Professor of the Department of Social and Humanitarian Sciences, Educational and Research Institute of Humanities, Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0001-8932-5757>*

TERRITORIES OF THE NORTHERN BLACK SEA REGION IN THE LITHUANIAN-POLISH PERIOD

Abstract. The article analyzes changes in the situation of the territories of the northern Black Sea region in the Lithuanian-Polish period. The Lithuanian policy towards Ukrainian lands was relatively mild. The 14th century was the beginning of the formation of the Lithuanian-Russian state, which determines the equal opportunities of both Lithuanian and Russian lands. The Grand Duchy of Lithuania (GDL) became a continuation of the Russian state, although even then the Lithuanian state was gaining strength towards centralized power and the elimination of Ukrainian autonomy. During the reign of Vytautas, the power of Lithuanian Princes in Ukraine changed, the oppression of Lithuanian feudal lords increased, which caused discontent and resistance of the Ukrainian population. The former autonomy of Ukrainian lands is being reduced to nothing.

The Union of Lublin which was in 1569 is an important event for the history of the Ukrainian people. The Grand Duchy of Lithuania had been creating favorable

living conditions for Ukrainians for two centuries. Although the Ukrainian princes were subordinated to the Lithuanians, they had a great influence in the social, economic, religious and cultural spheres of life. However, as the fate of Galicia, which was the first to fall under Polish rule, showed, the transfer of Ukrainian lands from Lithuania to Poland had called into question the existence of Ukrainians as an exactly separate ethnic community.

By the decision of the Lublin Sejm in 1569, the lands of the northern Black Sea region, including part of the lands of Mykolaiv region (between Kodyma and Sinyukha), were moved to Poland. During the formation of the Polish-Lithuanian Commonwealth and the transfer of Ukrainian lands under the power of Poland, their situation significantly worsened, political life was limited, economic oppression was increased, and national traditions and culture were declined.

Since the second half of the sixteenth century, the south-eastern border territories can be delineated as part of the nearby steppe (in the Dnieper region) and forest-steppe zones (in Pobuzhye and Podillia). They included the Middle Dnieper region (Right-Bank and Left-Bank Ukraine) in the territory that became part of the Polish-Lithuanian Commonwealth under the name of the Bratslav and Podillia voivodeships. The conditional border separating the two ethnic groups included the current southern districts of Cherkasy, Vinnytsia, Kirovohrad, Dnipropetrovsk, Kherson and partly Zaporozhye, Odessa and Mykolaiv (northern part) regions. In the East, the field was bounded by the Great Nogai steppe, the place where the Nogai Horde was roamed, part of which (the small Nogai Horde) was under the Protectorate of the Crimea from the middle of the sixteenth century. In the south of this zone, in the lower reaches of the Dnieper, Bug and Dniester, the Crimean Khans built fortress cities: Islamkerman, Ezi (Ochakiv) and Akerman (Bilhorod) to protect the northern borders.

Keywords: Northern Black Sea region, Polish-Lithuanian Commonwealth, Lithuanian-Russian state, Vytautas, steppe, horde.

Постановка проблеми. Сучасний стан історичної науки відзначається поглибленим інтересом до проблем, що довгий період лишалися поза увагою дослідників. Вивчення історії Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ) та Речі Посполитої допомагає подолати одну із проблем – схильність розглядати історію України переважно ізольовано, а не в широкому контексті міждержавних та міжнародних контактів. Ця тенденція чітко простежується якраз щодо періоду перебування більшої частини українських етнічних територій у складі Литовсько-Руської та Польської держав. В той же час аналіз місця, яке займали українські землі в тодішній Центрально-Східній Європі, дає змогу по-новому поглянути на сучасні дискусії в суспільстві щодо бажаних напрямів інтеграції України. Актуальність дослідження визначається ще й

суспільним інтересом, що зріс до вивчення минулого території сучасної Миколаївської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У XIV ст. Україна вступила у новий період нашої історії – литовський. Ця сторінка історії українського народу містить велику кількість прогалин, що зумовлено перерваною традицією літописання. ВКЛ до Люблінської унії 1569 р. вважають його часом існування Литовсько-Руської держави, а решта переконана, що цієї доби йшов процес перетворення українських земель на литовську провінцію.

Серед представників сучасної української історіографії слід виділити Н. Яковенко [1; 2], М. Пасічника [3], В. Горобця [4, 5], О. Русину [6]. В них зроблені спроби подолання історичних стереотипів русоцентричної концепції радянської історичної школи, щодо походження та політичної історії українців у давні та середньовічні часи. Особливе місце у цих дискусійних проблемах вітчизняного середньовіччя посідає тема розмежування західних земель у другій половині XII–XIV ст. і утворення на цих теренах нових центрів «збирання руських земель» в єдину державу – Галицько-Волинського та ВКЛ, як Литовсько-Руської держави. Від традиційних канонів академічної історіографії і представлення нового авторського бачення та всебічно розглядання причин і наслідків Люблінської унії для українських земель.

Із сучасних миколаївських дослідників слід виокремити статті Н. Шевченко, яка присвячена аналізу здобутків та проблем сучасної історіографії історії українських земель часів ВКЛ та участі її представників у реалізації наукового міжнародного проекту Інституту Центрально-Східної Європи з метою інтегрувати історію ВКЛ і Річ Посполиту до європейського регіону Центрально-Східної Європи. Зокрема, важливості для концепції Центрально-Східної Європи ВКЛ і Речі Посполитої як уособлення спільної соціокультурної і політичної спадщини польського, білоруського, литовського, українського народів та праобразу європейського співдружності епохи ранньомодерного часу [7; 8].

Мета статті – визначити зміни в складі території Північного Причорномор'я у литовсько-польську добу.

Виклад основного матеріалу. У 60-х роках XIV ст. більшість українських земель на договірних засадах увійшли до складу Великого князівства Литовського і Руського, яке з 1415 р. отримало і третю складову його офіційної назви – Жемантійське. Це сталося в часи правління великого князя литовського Ольгерда (1345–1377 рр.), який цілеспрямовано проводив політику «збирання руських земель» в єдину державу, і скориставшись міжусобною боротьбою у Золотій Орді, організував у 1362 р. на українські землі військову експедицію з метою їх звільнення від ординської зверхності та приєднання до Великого князівства Литовського і Руського.

Автономний статус українських земель у федеративній державі, яким було ВКЛ до кінця XV ст., визначається сучасними вітчизняними істориками [8].

Успіх литовської експансії в руській землі пояснюється підтримкою населення їх об'єднавчої політики, оскільки литовські князі зуміли не тільки гарантувати Західній Русі (Білорусії) політичну автономію, а й стати інтеграторами давньоруської політичної та культурної спадщини [9].

1362 р. поклав початок розгрому улусів Золотої Орди у Північному Причорномор'ї і знаменував собою перший етап звільнення Південно-Західної Русі від Золотої Орди. В результаті походу військ Ольгерда підвладна кочовикам територія значно звузилася: до прибережної зони в пониззі Дністра та Південного Бугу – в Південно-Західному Причорномор'ї та до порогів на Дніпрі [10].

Оскільки, приєднані до Литви землі не уникли сплати ординської данини, яку за них тепер зобов'язаний сплачувати великий князь литовський, то для ВКЛ південний напрямок зовнішньополітичної діяльності був пріоритетним. Територіальні здобутки у Південно-Західній Русі мали важливе стратегічне значення, оскільки відкривали доступ до важливих торгівельних сухопутних і морських шляхів на Схід і в Крим, які вже приєднав князь Вітовт (1392–1430 рр.) [8].

Зусилля Вітовта використати складну внутрішньополітичну боротьбу в Орді, коли новий правитель Західного улусу Тохтамиш у 1380 р. зіткнувся з намірами середньо-азійського володаря Тимура підкорити собі Волзьке Правобережжя, вдався до союзу з великим литовським князем, були успішними. В той час Тохтамиш після декількох поразок від військ Тимура (1395 р., 1396 р.) в Криму у 1397 р. «сослася с Витовтом и бежал из Орды в Киев ис царицами да два сына с ним». У 1397 р. Вітовт, зміцнивши київський фортечний гарнізон, здійснив свій перший розвідувальний похід у південні степи. Литовські війська погромили татар у пониззі Дону, а також у Криму, де знову запанував Тохтамиш. Однак, незабаром, він знову втратив контроль над Кримом і звернувся у 1398 р. до Вітовта за допомогою. Вітовт вирушив у похід, і його війська досягли пониззя Дніпра. У гирлі Дніпра він спорудив за місяць фортецю св. Іоанна, яка стала форпостом Литви подальшого її просування на південь.

Для успіху південної експансії Вітовт вів переговори з Тевтонським Орденом, які завершилися підписанням у 1398 р. Салинської угоди, за якою він передавав хрестоносцям балтійську частину Литви – Жемаїтію. Йому вдалося добитися нейтралітету давнього суперника планам розширення литовських володінь за рахунок руських земель, як-то московського князя Василя Дмитровича, з яким він одружив свою доньку. Досить прохолодними були відносини Вітовта з Польщею, яка в особі князя Ягайла відмовила йому в

допомозі. Польські урядові кола небезпідставно побоювалися, що успіх Вітовта у південній політиці стане підґрунтям для його королівських амбіцій, розриву Кревської унії і відновлення повної самостійності Великого князівства Литовського. В той час Тимур вимагав від Вітовта видати йому Тохтамиша. Напередодні вирішальної події – сутички з Тимуром, Вітовта домігся від Папи Римського Боніфация IX обнародування спеціальної булли з оголошенням на території Польщі і Литви хрестового походу проти татар. Збірним пунктом для походу литовського князя проти Тимура стало місто Київ. Військо Вітовта нараховувало загони підвладних йому князів удільних Південно-західних руських земель, татар Тохтамиша, поляків, волохів, а також хрестоносців. Користуючись ситуацією, він спромігся отримати від колишнього правителя Орди ярлик на підвладні Литві українські землі і звільнення від сплати «упоминків». Згідно тексту, Тохтамиш передавав Вітовту «тьму»: Київську, Володимирську, Луцьку, Подільську, Кам'янецьку, Брацлавську, Соколицьку, Чернігівську, Курську [11].

Після розгрому Тевтонського ордену у 1410 р. силами Польщі і Литви, якими керував Вітовт, йому було повернуто втрачений політичний статус самостійного правителя ВКЛ і зміцнило міжнародний авторитет країни. Цим Вітовт скористався для вирішення причорноморської проблеми. Він уклав із Джелаль-ад-Дином угоду, за якою останній обіцяв свою участь у майбутній битві з хрестоносцями, яка відбувалася у 1410 р. під Грюнвальдом. Зі свого боку Вітовт вдавня до протегування власним кандидатам на саранський стіл. Він не залишив без підтримки нащадків свого колишнього союзника: до влади в Золотій Орді у 1412 р. прийшла династія Тохтамиша, що уклала з Вітовтом угоду, за якою узбережжя Чорного моря між Дністром та Дніпром було визнано литовським, а східна частина Причорномор'я (Приазов'я), Крим – ординським [12].

Вітовт укріпив Дністровсько-Дніпровське межиріччя системою замків і заснованих ним міст: Хаджибей у 1415 р. (нині Одеса), Каравул на середньому Дністрі, Білгород і Чорногород на Дністровському лимані, в 30-ті рр. XV ст. Дашів (нині Очаків), св. Івана та ін. Такі замки, споруджені для укріплення південних кордонів Великого князівства Литовського у Північному Причорномор'ї, були і на Миколаївщині: Вітовка (Богоявленське, нині Корабельний район у м. Миколаєві), Соколиць (біля сучасного м. Вознесенська), Баликлеї (при злитті річок Чичиклеї і Південного Бігу), Дашів (нині м. Очаків). Подорожні записки іноземних мандрівників засвідчують, що замки-кам'яниці в часи Вітовта споруджувалися за місяць силами 12 тис. чоловік і 4 тис. возів з деревиною і камінням за одним планом у пустинних місцях. Але брак актового матеріалу періоду Вітовської колонізації не дозволяє відтворити її масштаби та етапи [13].

У процесі колонізації степу Великим князівством Литовським багато християнізованих нащадків кочовиків стали повноправними, а нерідко привілейованими її членами. Серед переселенців були особи князівського походження [9].

Планомірна забудова південних «україн» ВКЛ за Вітовта мала не лише військово-стратегічне, а й економічне значення, оскільки під захистом нових фортець розквітнула як сухопутна, так і чорноморська торгівля. Зокрема, степ перетинався караванними шляхами, один із яких – «королівський» пролягав із Поділля у Крим з переправою через Південний Буг («Вітовтів Брід»). У XVI–XVIII ст. він дістав назву Чорного шляху, а при запорожцях – Гардовий шлях. Саме для захисту торговельного шляху і були споруджені укріплені пункти за Вітовта (Вітовка, Соколиць, Дашів) [14].

Землі Північного Причорномор'я, приєднанні Вітовтом до ВКЛ, в адміністративному відношенні підпорядковувалися Київському удільному князівству, яке з 1394–1430 рр. очолював князівський рід Ольшанських. А з 1440 р. відновленні династії «Олельковичів» – київських князів, започаткованої Володимиром Ольгердовичем, що до 1470 р. була представлена його нащадками: Олександром Володимировичем (1440–1455 рр.) та Семеном Олександровичем (1455–1470 рр.) [9].

Після смерті Вітовта чорноморський напрямок литовської політики поступається західному: Велике князівство Литовське мусило сконцентрувати зусилля на збереження політичної незалежності від Польщі.

Південна політика передавалася у розпорядження київських удільних князів та брацлавських намісників. Вони широко практикували надання земельних володінь тимчасово у перед степовій смузі р. Мурафи на Поділлі до басейну р. Сули на Лівобережжі. Представники військово-служилої верстви, які мали назву Українське боярство становило опору Литовської держави на південному прикордонні, і володіння землею було платою за військову службу, а в разі відсутності прямих спадкоємців, здатних нести військову службу, їх землі переходили до розряду виморочних і поверталися до державної скарбниці [15].

Здобувши незалежність і престол за допомогою Вітовта, кримські хани до Хаджі-Гірея (1466 р.) користувалися підтримкою русько-литовської держави у боротьбі з Золотою Ордою. Союзницькі стосунки з Вільном підтримував спершу і його син Манглі-Гірей (1466–1514 рр.). Але вже литовський князь Казимир IV, переслідуючи мету відвернення московської експансії на литовські східні кордони, вдався до союзу з суперником московським – Золотою Ордою і тим самим погіршив стосунки з Кримським ханством. Хан останнього скористався московськими пропозиціями щодо союзу проти ВКЛ і Золотої Орди, що мав анти литовський характер [9].

Першими згубними для ВКЛ наслідками переорієнтації у зовнішній політиці стали походи кримчаків 1474 р. на Галицьку Русь і Поділля, а у 1482 р. – на Київщину [6].

Здобутки південної політики Вітовта були втрачені: замки та фортеці у Західному Причорномор'ї залишаються без опіки, а кордони литовської держави під тиском Ногайської Орди та Кримського ханства переміщуються на північ і встановлюються по лінії річок Кодима і Синюха (лівої притоки Південного Бугу). З початку XVI ст. відсуваються ще північніше і закріплюються по лінії: Вінниця–Брацлав–Черкаси–Канів. Територія між Південним Бугом і Кодимою знаходиться під владою ВКЛ до середини XV ст. У процесі розпаду Золотої Орди виникла Ногайська Орда, яка на початку XV ст. розпалася на Велику і Малу орди. Згодом Мала Орда перекочувала у Приазов'я і визначала у середині XV ст. кримське підданство. З кінця XV ст. вони переселяються на захід і в пониззі Дунаю, Дністра, Південного Бугу та Дніпра утворюють Буджакську, Єдисанську, Джамбуйльську і Єдичульську орди. Переселення проходило в два етапи: у 80-х роках XV ст. за участю військ Манглі-Гірея у взятті Кілії і Акермана; з 70-х роках XVI ст. після уступок цих земель ногайцям турецьким султаном Селімом [12].

Кочовики-ногайці займали території степу поза межами при фортечних територій. Ногайські племена відрізнялися від кримських татар етнічно, побутом та історією. Їх основним заняттям було кочове скотарство, зокрема конярство та вівчарство. Єдисанська орда кочувала між Дністром, Кучурганом, Кодимою, Кам'янкою і Дніпром і очолювалася сераскирами із роду Гіреїв, які призначалися османами [15].

Буджанська і Єдисанська орди мали автономію у складі Османської імперії. Їх залежність від Кримського ханства була номінальною. Туреччина відводила їм роль протидії сепаратистським прагненням Кримського ханства і збройного форпосту проти Польщі, Молдавії, запорозького козацтва. Ці орди – типові воєнні грабіжницькі кочові об'єднання. Процвітала работорівля захопленими полоненими, яких вони продавали кримським татарам і туркам [6].

За рішенням Люблінського сейму 1569 р. землі Північного Причорномор'я, включаючи і частину земель Миколаївщини (між Кодимою і Синюхою), відійшли до Польщі. Кордон між останньою і Кримським ханством, зокрема Єдисанською ордою, проходив по р. Кодима. Південні землі Миколаївщини до початку до початку російсько-турецьких воєн другої половини XVIII ст. контролювалися ногайською, кримською та турецькою адміністрацією (Очаківський ейялет). Останній включав землі навколо турецьких фортець: Очакова, Акермана, Бендер, Ізмаїла, Кілії, де проживало осіле землеробське населення. Всі ці території вважалися державними і підпорядковувалися турецькому уряду.

У ставленні до українських земель польсько-литовські феодали проводили політику колонізації. Вона була спрямована на захоплення земель магнатами і шляхтою, на закріпачення українського населення, насильне насадження католицизму, польської мови та культури.

«Люблінська унія, усуваючи з українських земель литовську владу, знищила також рештки українських державних традицій, що заховалися під формами автономії у Великому князівстві Литовському ... Весь розвиток життя ішов під важким наступом Польщі» [16].

Протягом другої половини XVI ст. внаслідок освоєння Наддніпрянщини й Побужжя значно зросла площа оброблюваних земель. Розвиток фільваркового господарства супроводжувався обезземеленням селян. Польські пани були повновладними господарями не лише у своїх містах, а й вільно розпоряджалися життям селян. Закон дозволяв їм карати селянина на смерть. Внаслідок посилення експлуатації (у деяких господарствах панщина сягала чотирьох і навіть шести днів на тиждень) збільшилося вивезення з українських земель на ринки Західної Європи збіжжя, худоби, вовни, воску, меду та інших сільськогосподарських продуктів.

У кінці XVI ст. почалася бурхлива колонізація Східної України, Лівобережжя, Середньої Полтавщини, земель між Дніпром і Південним Бугом, Сіверщини. Хоча деякі польські історики твердять, що заселяли ці простори переважно мазури (самоназва населення північно-східних районів Польщі), факти засвідчують протилежне – Східну Україну колонізували селяни з Волині, Галичини, Холмщини та Поділля. Услід за хліборобами приїжджали магнати і тисячі їхніх наймитів, які захоплювали найбагатші у світі чорноземи. Утворювалися величезні латифундії, фактично незалежні від польської корони. Ці пани мали наймане військо, репресивний адміністративний апарат. До середини XVII ст. на просторах лівого і правого берегів Дніпра вони впровадили кріпацтво не менш жорстоке, ніж на західноукраїнських землях. Масове заселення цих територій зумовлювалося пільгами, «слободами» новоприбулим на 20 і більше років. Гноблення народних мас, тобто збільшення відробіткової ренти, зросло в XVI – на початку XVII ст. у зв'язку з попитом у Західній Європі на український хліб. Утворилася жорстока фільваркова система, що довела панщину до 6 днів на тиждень. Впровадження панщини вільний народ зустрів вороже. Підтриманий запорожцями, він готувався до вирішальної боротьби з ворогом.

Нелегко жилося в Польській державі й українському міщанству. Незважаючи на надання містам магдебурзького права, з нього користалися майже виключно поляки і німці, тоді як самоврядування українських міщан було значно обмежене. У XV–XVII ст. їх витіснили до окремих кварталів, забороняли купувати чи будувати будинки в центрі міста, належати до

ремісничих цехів. Українці не могли бути обрані чи призначені бургомістрами, здійснювати християнські процесії, навіть дзвонити на похоронах. Між українськими і польськими ремісниками точилася затяжна боротьба, що не раз переростала у криваві бійки. Українці добивалися рівноправної участі в ремісничих цехах [17].

З другої половини XVI ст. Південно-Східні порубіжні території можна окреслити частиною пристепової (на Подніпров'ї) та лісостепової зон (на Побужжі і Поділлі). Вони включали середнє Подніпров'я (Правобережну і Лівобережну Україну) на території, яка увійшла до складу Речі Посполитої під назвою Брацлавського та Подільського воєводств. Умовний кордон, що розділяв два етноси включав теперішні південні райони Черкащини, Вінниччини, Кіровоградську, Дніпропетровську, Херсонську і частково Запорізьку, Одеську і Миколаївську (північна частина) області. На Сході поле обмежував Великий Ногайський Степ, – місце кочів'я Ногайської Орди, частина якої (Мала Ногайська Орда) з середини XVI ст. була під протекторатом Криму. Південніше цієї зони, в пониззі Дніпра, Бугу та Дністра, кримські хани збудували міста-фортеці: Ісламкермен, Езі (Очаків) та Акерман (Білгород) для захисту північних кордонів [11].

Висновки. Політика литовців, щодо українських земель була відносно м'якою. XIV ст. стало початком формування Литовсько-Руської держави, що визначає рівні можливості як литовських, так і руських земель. ВКЛ стала продовженням руської держави, хоча вже тоді Литовській державі набирають сили тенденції до централізованої влади та викорінення української автономії.

За часів князювання Вітовта влада литовських князів в Україні змінилася, посилювався гніт литовських феодалів, що викликало незадоволення і опір українського населення. Колишня автономія українських земель зводиться нанівець. Здобутки південної політики Вітовта були остаточно втрачені на початку XVI ст.: замки та фортеці у Західному Причорномор'ї залишаються без опіки, а кордони литовської держави переміщуються на північ і встановлюються по лінії річок Кодима і Синюха (лівої притоки Південного Бугу).

Здобутки південної політики Вітовта були остаточно втрачені на початку XVI ст.: замки та фортеці у Західному Причорномор'ї залишаються без опіки, а кордони литовської держави переміщуються на північ і встановлюються по лінії річок Кодима і Синюха (лівої притоки Південного Бугу). З початком XVI ст. вони закріплюються по лінії Вінниця – Брацлав – Черкаси – Канів. З утворенням Речі Посполитої та переходом українських земель під владу Польщі їхнє становище значно погіршується: посилюються економічні утиски, обмежується політичне життя, занепадають національні традиції та культура.

Люблінська унія 1569 р. стала для українців подією величезної ваги. Попри всі свої недоліки Велике князівство Литовське протягом двох століть

створювало для них сприятливі умови існування. Українські князі хоч і підпорядковувалися литовцям, однак мали великий вплив у суспільній, економічній, релігійній та культурній царинах життя. Проте, як свідчила доля Галичини, що першою потрапила під владу Польщі, з переходом українських земель від Литви до Польщі було поставлено під сумнів саме існування українців як окремої етнічної спільноти.

За рішенням Люблінського сейму 1569 р. землі Північного Причорномор'я, включаючи і частину земель Миколаївщини (між Кодимою і Синюхою), відійшли до Польщі. Кордон між останньою і Кримським ханством, зокрема Єдисанською ордою, проходив по р. Кодима. Південні землі Миколаївщини до початку до початку російсько-турецьких воєн другої половини XVIII ст. контролювалися ногайською, кримською та турецькою адміністрацією.

Література:

1. Яковенко Н. У пошуках витоків: проблеми білоруської історіографії Великого князівства Литовського з перспективи 1991-1992 рр. // Історія, історіографія, джерелознавство. Історичний збірник. (Статті, розвідки, замітки, есе). Київ: Інтел, 1996. С. 112–137.
2. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ: Генеза, 1997. 312 с.
3. Пасічник М. С. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи. Київ: Знання, 2006. 735 с.
4. Горобець В. М. На порозі Нового часу. Від Люблінської унії до кінця XVIII ст. // Україна: хронологія розвитку. Київ: Кріон, 2009. Т. 4. С. 10–18.
5. Горобець В. М. Україна: Люблінська унія та народження нової вітчизни. Київ: Кріон, 2009. 60 с.
6. Русина О. В. Україна між татарами і Литвою. Київ: Альтернативи, 1998. 320 с.
7. Шевченко Н. В. 2000 км. Історичної спадщини // Наукові праці: науково-методичний журнал. Випуск 262. Т. 274. Історія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2016. С. 80–84.
8. Шевченко Н. В. Білорусько-Литовська держава: новітні підходи сучасної білоруської історіографії // Український історичний журнал. 1997. № 2. С. 56–73.
9. Шевченко Н. В. Вхідження території Миколаївщини до складу Великого князівства Литовського, Руського і Жемантійського (XIV–XV ст.) // Миколаївщина: літопис історичних подій. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2002. С. 70.
10. Огренич Н. М. Миколаївщина в історії України. Миколаїв: Вид-во Ірини Гудим, 2009. Ч. 1. С. 154.
11. Шкварець В. П., Мельник М. Ф. Історія рідного краю. Миколаївщина. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2004. С. 27.
12. Бойко Я. В. Заселение Южной Украины. Формирование этнического состава населения края: русские и украинцы (конец XVIII – начало XXI в.). Этностатистический очерк. Випуск 1. Черкасы: Вертикаль, ЧП Кандыч С. Г., 2007. С. 30.

13. Думин С. В. Другая Русь (Великое княжество Литовское и Русское) / С. В. Думин // История Отечества: люди, идеи, решения. Очерки истории России. IX–XX вв. Москва: Политиздат, 1991. С. 76.
14. Історія міст і сіл УРСР. Миколаївська область / ред. кол. В. Васильєв, Ю. Агєєв. Київ: Головна редакція УРЕ, 1971. С.345.
15. Пірко В. О. Освоєння півдня України в XVI–XVIII ст. у вітчизняній історіографії. Донецьк: ДонДУ, 1991. С. 20.
16. Камінський С. А. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів, 1505–1795. Громадяни, їхня держава, суспільство, культура. Київ: Наш час, 2011. С. 165.
17. Лазарович М. В. Україна у складі Речі Посполитої. Тернопіль: Джура, 2005. 62 с.

References:

1. Yakovenko, N. (1996). U poshukakh vytokiv: problemy biloruskoi istoriografii Velykoho kniazivstva Lytovskoho z perspektyvy 1991–1992 rr. [In Search of Sources: Problems of Belarusian Historiography of the Grand Duchy of Lithuania from the Perspective of 1991-1992]. In *Istoriia, istoriografiia, dzhereloznavstvo. Istorychnyi zbirnyk (Statti, rozvidky, zamitky, ese)* (pp.112–137). Kyiv: Intel [in Ukrainian].
2. Yakovenko, N. M. (1997). *Narys istorii Ukrainy z naidavnishykh chasiv do kintsia XVIII st.* [An Essay on the History of Ukraine from Ancient Times to the End of the 18th c.]. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].
3. Pasichnyk, M. S. (2006). *Istoriia Ukrainy: derzhavnyi protsesy, rozvytok kultury ta politychni perspektyvy* [History of Ukraine: state processes, development of culture and political perspectives]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
4. Horobets, V. M. (2009). Na porozhi Novoho chasu. Vid Liublińskiej unii do kintsia XVIII st. [On the threshold of the New Age. From the Lublin Union to the end of the XVIII c.] In *Ukraina: khronolohiia rozvytku*, (T. 4, pp. 10–18). Kyiv: Krion [in Ukrainian].
5. Horobets, V. M. (2009). *Ukraina: Liublińska uniia ta narodzhennia novoi vitchyzny* [Ukraine: The Lublin Union and the Birth of a New Homeland]. Kyiv: Krion [in Ukrainian].
6. Rusyna, O. V. (1998). *Ukraina mizh tataramy i Lytvoiu* [Ukraine between Tatars and Lithuania]. Kyiv: Alternatyvy [in Ukrainian].
7. Shevchenko, N. V. (2016). 2000 km istorichnoi spadshchyny [2000 km historical heritage]. *Naukovi pratsi. Istoriia*, 274 (262), 80–84 [in Ukrainian].
8. Shevchenko, N. V. (1997). Bilorusko-Lytovska derzhava: novitni pidkhody suchasnoi biloruskoi istoriografii [Belarusian-Lithuanian state: new approaches of modern Belarusian historiography]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 2, 56–73 [in Ukrainian].
9. Shevchenko, N. V. (2002). Vkhodzhennia terytorii Mykolaivshchyny do skladu Velykoho kniazivstva Lytovskoho, Ruskoho i Zhemantiiskoho (XIV–XV st.) [Entry of the territory of Mykolayiv region into the Grand Duchy of Lithuania, Russia and Zhemantia (XIV–XV c.). In Shytiuk, M. M. (Ed.) *Mykolaivshchyna: litopys istorychnykh podii* (pp. 60–72). Kherson: OLDI-plus [in Ukrainian].
10. Ohrenych, N. M. (Ed.). (2009). *Mykolaivshchyna v istorii Ukrainy* [Mykolayiv region in the history of Ukraine]. Mykolaiv: Vydavnytstvo Iryny Hudym [in Ukrainian].
11. Shkvarets, V. P., & Melnyk, M. F. (2004). *Istoriia ridnoho kraiu. Mykolaivshchyna* [History of the native land. Mykolayiv region]. Mykolaiv: MDHU im. Petra Mohyla [in Ukrainian].
12. Boiko, I. A. V. (2007). Zaselenie Yuzhnoj Ukrainy. Formirovanie etnicheskogo sostava naseleniya kraia: russkie i ukraincy (konec XVIII – nachalo XXI v.) [Settling in southern Ukraine. Formation of the ethnic composition of the region's population: Russians and Ukrainians (late XVIII – early XXI c.)]. In *Etnostatisticheskij ocherk*. (Vol.1, p. 30). Cherkassy: Vertikal [in Russian].

13. Dumin, S. V. (1991). *Drugaya Rus' (Velikoe knyazhestvo Litovskoe i Russkoe)* [Another Rus (Grand Duchy of Lithuania and Russian)]. In Dumin, S. V. *Istoriya Otechestva: lyudi, idei, resheniya. Ocherki istorii Rossii. IX–XX vv.* Moskva: Politizdat (pp.76-127). Moskva: Politizdat [in Russian].

14. *Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR. Mykolaivska oblast* (1971). [History of cities and villages of the Ukrainian SSR. Mykolaiv region]. Kyiv: Holovna redaktsiia URE AN URSS [in Ukrainian].

15. Pirko, V. O. (1991). *Osvoiennia pivdnia Ukrainy v XVI–XVIII st. u vitchyzniani istoriohrafii* [Mastering the south of Ukraine in the XVI-XVIII c. in domestic historiography]. Donetsk: DonDU [in Ukrainian].

16. Kaminskyi, S. A. (2011). *Istoriia Rechi Pospolytoi yak istoriia bahatokh narodiv, 1505-1795. Hromadiany, yikhnia derzhava, suspilstvo, kultura* [Polish-Lithuanian history as the history of many nations, 1505-1795. The citizens, their state, society and culture]. Kyiv: Nash chas [in Ukrainian].

17. Lazarovych, M. V. (2005). *Ukraina u skladi Rechi Pospolytoi* [Ukraine as a part of the Commonwealth]. Ternopil: Dzhura [in Ukrainian].